

Karol Kociszewski

POLSKA POLITYKA ROLNA W ŚWIECIE OCHRONY ŚRODOWISKA PRZYRODNICZEGO

1. Wstęp

Rolnictwo jest działem gospodarki, który wyraźnie oddziałuje na stan środowiska. Wynikające z tego problemy ekologiczne dotyczą także Polski, kraju, na którego terenie znajduje się największy obszar użytkowany rolniczo w regionie zlewni Bałtyku (42% całości i 51% terenów rolniczych krajów członkowskich Bałtyckiej Agendy 21 – programu ochrony środowiska Morza Bałtyckiego). Polska emituje ok. 30% azotu i 50% fosforu odprowadzanego przez państwa leżące w regionie tego akwenu. Głównym źródłem tej emisji jest rolnictwo¹. Pomimo tego, że tradycyjny, ekstensywny model polskiego rolnictwa jest stosunkowo przyjazny środowisku, ponieważ krajowe gospodarstwa (głównie w wyniku niedoinwestowania) stosują stosunkowo niewielkie ilości nawozów, a koncentracja hodowli bydła i trzody chlewnej jest znacznie mniejsza niż w Unii, ze względu na wielkość obszaru wykorzystywanego rolniczo, rozmiary produkcji rolnej i brak odpowiedniej infrastruktury potrzebne są działania ograniczające presję rolnictwa na środowisko.

Konieczność podjęcia takich działań wynika również z wymagań Unii Europejskiej, która od początku lat 90. reformuje Wspólną Politykę Rolną (WPR) w taki sposób, by polepszyć sytuację ekonomiczną europejskiego rolnictwa, a jednocześnie ograniczyć jego presję na środowisko. Wprowadzając odpowiednie rozwiązania instytucjonalno-prawne w ramach polityki ekologicznej i polityki rolnej, Unia próbuje stymulować rozwój rolnictwa ekologicznie zrównoważonego (*sustainable agriculture*). Pojęcie to – o stosunkowo szerokim znaczeniu – dotyczy z jednej strony ekologizacji rolnictwa konwencjonalnego, a z drugiej – rozwoju rolnictwa ekologicznego. Komisja Europejska wymaga, by w drodze ograniczenia zanieczyszczeń pochodzących z rolnictwa Polska wdrażała programy rolno-środowiskowe, tworząc jednocześnie strefy wrażliwe na zanieczyszczenia azotanowe

¹ Na temat oddziaływania polskiego rolnictwa na środowisko zob.: K. Kociszewski, *Zanieczyszczenia emitowane przez polskie rolnictwo i możliwości ich ograniczania w warunkach integracji europejskiej*, [w:] *Tężejność i przyszłość ekorozwoju w Polsce*, red. G. Dobrzański, Wydawnictwo Politechniki Białostockiej, Białystok 2002, s. 153-164.

(w UE tzw. ESAs – *Environmentally Sensitive Areas*). Najlepszym rozwiązaniem jest koordynacja tych działań. Średnia emitowanych w Polsce zanieczyszczeń (w przeliczeniu na ha użytków rolnych) jest zbliżona do „ekologicznej” pod tym względem Szwecji i znacznie niższa od średniej we Francji czy Wielkiej Brytanii, a mimo to, w celu spełnienia warunków Wspólnoty, powinniśmy wprowadzać kosztowną politykę ochrony środowiska na terenach wrażliwych. Można jednak uznać te wymagania za uzasadnione, ponieważ stosunkowo niski do tej pory stopień negatywnego oddziaływania polskiego rolnictwa na stan środowiska może się zmienić w wyniku zwiększenia intensywności produkcji. Łatwo przewidzieć, że może to nastąpić pod wpływem napływu środków finansowych (płatności bezpośrednich) w ramach WPR. W tym kontekście należy zwrócić szczególną uwagę na proporcję realizacji instrumentów tej polityki po akcesji. W przypadku większego zakresu wdrażania działań II filaru WPR, a szczególnie programów rolno-środowiskowych, zanieczyszczenia i inne szkody środowiskowe powodowane przez polskie rolnictwo nie muszą wyraźnie wzrosnąć. Dodatkowo powinna temu sprzyjać rozbudowa infrastruktury współfinansowana w ramach funduszy strukturalnych. Tym samym koszty wdrażania standardów ekologicznych w rolnictwie oraz finansowe zachęty dla rolników stosujących przyjazne dla środowiska metody produkcji mogą być częściowo sfinansowane z funduszy UE. Zależy to jednak od praktycznej realizacji działań przewidzianych zarówno w dokumentach strategicznych dla polityki rolnej w Polsce, jak i w planach wykorzystania środków pomocowych UE. Celem niniejszego opracowania jest ocena dotychczas przyjętych rozwiązań ochrony środowiska w polskiej polityce rolnej w wymiarze programowym pod względem wdrażania najważniejszych instrumentów – programów rolno-środowiskowych i wyznaczania stref wrażliwych na zanieczyszczenia azotanami pochodzenia rolniczego. Zewnętrzne uwarunkowania tej polityki znajdują się także w programach związanych z polityką ekologiczną, czy szerzej z polityką rozwoju zrównoważonego, więc one także powinny zostać uwzględnione w tym artykule.

Podstawą funkcjonowania i rozwoju rolnictwa oraz ochrony środowiska są dokumenty wyznaczające strategiczne cele dalszego rozwoju Rzeczypospolitej Polskiej oraz dokumenty określające ramy ich realizacji w zakresie polityki makroekonomicznej i sektorowej. Należą do nich: *Polska 2025: długookresowa strategia trwałego i zrównoważonego rozwoju*, *Polityka ekologiczna państwa*, *II polityka ekologiczna państwa*, *Spójna polityka strukturalna rozwoju obszarów wiejskich i rolnictwa*, *Średniookresowa strategia rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich* oraz *Pakt dla rolnictwa i obszarów wiejskich*. W kontekście uczestnictwa Polski w CAP istotne znaczenie – szczególnie w wymiarze finansowym – mają programy realizacji działań związanych z wykorzystaniem środków z programów rozwoju wsi i rolnych funduszy strukturalnych. Są to Program Rozwoju Obszarów Wiejskich (PROW) oraz Sektorowy Program Operacyjny (SPO) „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego i modernizacja sektora żywnościowego i rozwój obszarów wiejskich”.

2. Ochrona środowiska w rolnictwie w obrębie ramowych dokumentów polityki zrównoważonego rozwoju i polityki ekologicznej

Najbardziej ogólny spośród dokumentów o charakterze strategicznym – *Polska 2025: długookresowa strategia trwałego i zrównoważonego rozwoju* – zawiera odniesienia do krótko- i średniookresowych celów oraz priorytetów częściowej polityki sektorowej i makroekonomicznej. Ma za zadanie je koordynować i zapewnić ich spójność. Strategia zawiera nadrzędne i współzależne cele dotyczące podniesienia szeroko rozumianego poziomu życia – zarówno, jeśli chodzi o wzrost dochodu mierzony za pomocą PKB, jak i w aspekcie rozwoju zrównoważonego ekologicznie. W przedstawionej wizji polskiego państwa w 2025 r., dzięki proekologicznie zmodernizowanej gospodarce stan środowiska ma w niewielkim stopniu odbiegać od naturalnego. W przypadku rolnictwa ma to być osiągnięte przez zapewniającą odpowiednią produktywność terenów rolnych i leśnych oraz optymalizację zużycia nawozów naturalnych i sztucznych². Strategia zawiera postulaty i kierunki działań, które uwzględniają m.in. zachowanie dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego oraz różnorodności biologicznej. Mają one być osiągnięte dzięki utrzymaniu rodzinnego, ekstensywnego modelu rolnictwa na części obszaru Polski oraz ochronie i reintrodukcji zasobów leśnych. Realizacja tych zadań ma zostać wzmocniona zapewnieniem odpowiednich stosunków w relacji człowiek–przyroda, czego podstawą będzie europejska sieć ekologiczna Natura 2000. Państwo ma nie tylko zapewnić wprowadzenie i realizację odpowiednich rozwiązań instytucjonalno-prawnych, ale także, prowadząc odpowiednią politykę regionalną, dbać o zapobieżenie nadmiernym różnicom w poziomie rozwoju i o wielofunkcyjny rozwój wsi. Cele zrównoważonego rozwoju kraju mają być osiągane przy integracji polityki makroekonomicznej i sektorowej, do których zaliczają się: polityka ekologiczna (w ramach polityki ekologicznej państwa) i rolna (w ramach spójnej polityki strukturalnej rozwoju obszarów wiejskich i rolnictwa).

Jedną z podstawowych zasad polityki ochrony środowiska jest zasada inkorporacji działań ochrony środowiska w obrębie polityki sektorowej, dlatego istotnym dokumentem dla sposobu prowadzenia polityki rolnej powinna być *Polityka ekologiczna państwa* z 1991 roku. Pierwszy po uzyskaniu przez Polskę pełnej suwerenności dokument wyznaczający ramy prowadzenia polityki w ochronie środowiska zawierał jedynie ogólne zapisy dotyczące zasad jej realizacji. Obejmowały one całość życia społeczno-gospodarczego (w tym także rolnictwa) i nie określały konkretnych, bardziej szczegółowych rozwiązań dotyczących ochrony środowiska w rolnictwie. Dopiero *II polityka ekologiczna państwa* usystematyzowała bardziej konkretne działania w tym zakresie. Dokument ten, przyjęty przez Radę Ministrów

² Polska 2025: długookresowa strategia trwałego i zrównoważonego rozwoju, Rada Ministrów, Warszawa 2000, s. 18.

w 2000 r., zawiera wszystkie najważniejsze zasady i cele trwałego ekologicznie zrównoważonego rozwoju, które podzielono na dwie grupy: w sferze racjonalnego użytkowania zasobów naturalnych i w zakresie jakości środowiska. W pozostałych rozdziałach dokument określa narzędzia i instrumenty polityki ekologicznej, ramy współpracy międzynarodowej oraz programy wykonawcze i kontrolę realizacji. Wśród najważniejszych zasad polityki ekologicznej, przedstawionych w dokumencie a dotyczących rolnictwa, należy wymienić przede wszystkim³:

- zasadę równego dostępu do środowiska naturalnego – w jej ramach zachowania różnorodności biologicznej,
- zasadę regionalizacji oznaczającą m.in. rozszerzenie uprawnień samorządu terytorialnego i województw do ustalania regionalnych opłat, normatywów, ulg i wymogów ekologicznych wobec jednostek gospodarczych, regionalizowanie ogólnokrajowych narzędzi polityki ekologicznej w odniesieniu do trzech rodzajów obszarów, w tym do obszarów o dużych walorach przyrodniczych, gdzie szczególne znaczenie ma leśnictwo i rolnictwo ekologiczne. Zasada regionalizacji dotyczy także skoordynowania polityki regionalnej z regionalnymi ekosystemami w Europie, co w przypadku rolnictwa ma duże znaczenie w aspekcie ograniczenia zanieczyszczeń wód Morza Bałtyckiego.

Również wśród podstawowych celów polityki ekologicznej zawarto m.in. takie, które są blisko związane z rolnictwem:

- zmniejszenie negatywnego oddziaływania na zdrowie i środowisko tzw. hot spotów, czyli miejsc wyznaczonych przez Program Bałtycki (Bałtycka Agenda 21) jako szczególnie ważne w świetle ochrony zasobów wodnych przez azotany pochodzenia rolniczego – cel krótkoterminowy,
- inkorporacja (cel średniookresowy), a następnie pełna integracja (cel długookresowy) polityki ekologicznej z polityką sektorową, w tym z polityką rolną,
- efektywny wzrost wartości produkcji w rolnictwie i leśnictwie dzięki lepszemu wykorzystaniu biologicznego potencjału rolniczej i leśnej przestrzeni produkcyjnej oraz podnoszenie technologicznej i ekologiczno-zdrowotnej jakości produktów, przy jednoczesnym przeciwdziałaniu nadmiernie intensywnym metodom produkcji (jest to jeden z dylematów polityki rolnej),
- zachowanie odpowiednich obszarów o dużych walorach przyrodniczych i ochrona istniejących ekosystemów.

W dalszej części dokumentu, w pierwszej grupie celów – dotyczących racjonalnego wykorzystania zasobów – rolnictwo zostało uznane za jeden z trzech działów gospodarki, które powinny zostać objęte działaniami zapewniającymi racjonalne użytkowanie wody, tak aby uwzględnić jakościowe i ilościowe możliwości ekosystemów wodnych. Stosowanie najlepszych dostępnych praktyk rolniczych ma doprowadzić do zmniejszenia zapotrzebowania na wodę i ograniczenia emisji za-

³ *II polityka ekologiczna państwa*, Ministerstwo Środowiska, Warszawa 2001, s. 10.

nieczyszczeń. Rolnictwo ma szczególnie istotne znaczenie w zakresie racjonalnego wykorzystania zasobów gleb. W tym aspekcie cele dokumentu dotyczą:

- ograniczenia produkcyjnego zagospodarowania obszarów o dużych walorach przyrodniczych i przeznaczenia ich do wykorzystania na cele inne niż rolnicze i leśne,
- zmniejszenia ograniczeń wykorzystania gleb, jakie występują ze względu na zanieczyszczenia i erozję oraz dostosowania metod produkcji do warunków środowiska.

Wśród działań, które mają doprowadzić do osiągnięcia tych celów, wymienia się rozwój intensywnej produkcji głównie na glebach o najwyższej jakości, w oddaleniu od terenów przyrodniczo cennych, gdzie stymulowane mają być metody naturalne. Poza tym przewiduje się zwiększenie zalesień obszarów tzw. marginalnych, ograniczenie erozji, przywracanie wartości użytkowej glebom zdegradowanym i likwidację mogilników, gdzie składowano pestycydy i inne substancje toksyczne. Podobnie jak w przypadku ochrony wód zaplanowano upowszechnienie Kodeksu dobrych praktyk rolniczych i wprowadzenie przepisów racjonalizujących stosowanie nawozów. II polityka ekologiczna państwa zawiera również postulaty wzbogacania i racjonalnej eksploatacji zasobów leśnych, co ma związek z rolnictwem przez zalesianie gruntów rolnych, porolnych, nieużytków, a także zadrzewienia i zakrzewienia, które są czynnikiem ochrony różnorodności biologicznej i krajobrazowej.

Druga grupa – cele w zakresie jakości środowiska – obejmuje m.in. przywracanie wodom podziemnym i powierzchniowym właściwego stanu ekologicznego, co się wiąże z ich ochroną przed eutrofizacją. Rozwiązanie (dzięki odpowiednim programom na obszarach szczególnie narażonych) problemu ochrony wód przed zanieczyszczeniami wywołanymi przez azotany pochodzenia rolniczego zostało zapisane jako priorytet w okresie perspektywicznym 2010-2025. W stosunku do ochrony różnorodności biologicznej i krajobrazowej dokument przewiduje wdrożenie w perspektywie średnioterminowej (do 2010 r.) systemu Natura 2000, który jest elementem współpracy międzynarodowej. W dziedzinie rolnictwa działania mają obejmować m.in. prawne i finansowe wspieranie rolnictwa ekologicznego i zintegrowanego, zachowania tradycyjnych metod gospodarowania na obszarach przyrodniczo cennych, powstrzymanie wprowadzania gatunków mogących naruszyć równowagę biologiczną oraz kontrolowanie zagrożeń związanych ze stosowaniem biotechnologii.

W punkcie dotyczącym ekologizacji polityki sektorowej – w stosunku do rolnictwa – podkreślono potrzebę stosowania dobrych praktyk rolniczych z jednoczesnym ograniczeniem zużycia nawozów i środków ochrony roślin, stworzenia systemu atestacji żywności, wspierania takich metod gospodarowania, które przyczyniają się do ochrony bioróżnorodności (w tym rozwoju rolnictwa ekologicznego) rekultywacji gruntów, zalesiania – szczególnie gruntów o słabych glebach i obszarów chronionych, w sąsiedztwie cieków wodnych i gruntów podatnych na

erozję. Można w tym przypadku zauważyć właściwe ukierunkowanie działań związanych przede wszystkim z ochroną wód – najbardziej narażonego na odrolniczą presję komponentu środowiska.

3. Ekologiczne aspekty ramowych dokumentów polskiej polityki rolnej

Zgodnie z zasadą inkorporacji polityki ekologicznej w ramach polityki sektorów, dokumenty stanowiące podstawę polskiej polityki rolnej również zawierają rozwiązania dotyczące ochrony środowiska. Opublikowana w kwietniu 1998 r., przez ówczesne Ministerstwo Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej *Średniookresowa strategia rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich* jest dokumentem o charakterze strategicznym i ramowym, wyznaczającym kierunki reformy polskiego rolnictwa. W jego wprowadzeniu podkreślono potrzebę adaptacji rolnictwa do członkostwa w UE i w konsekwencji wdrożenia w Polsce Wspólnej Polityki Rolnej, polityki strukturalnej i regionalnej. Uznano ponadto, że jest to związane ze zmianą charakteru środowiska wiejskiego, zmierzającego w stronę wielofunkcyjnego rozwoju. Program odpowiednich działań, jakie strategia określa, dotyczy m.in. wprowadzania rozwiązań legislacyjnych, które – jak podkreślono – mają być zgodne z wymogami UE. Wiąże się to także ze stosowaniem nowoczesnych metod produkcji, a wśród nich także upraw ekologicznych i integrowanych⁴. Dokument zawiera cele polityki rolnej, które dotyczą m.in. unowocześnienia, restrukturyzacji i prywatyzacji polskiego rolnictwa, jednakże nie określają żadnych konkretnych rozwiązań związanych z ochroną środowiska. W ramach instrumentów polityki rolnej zaplanowano łączenie dotychczas stosowanych narzędzi z nowymi, dostosowywanymi do warunków funkcjonowania w UE, z wykorzystaniem w jak największym zakresie narzędzi Wspólnej Polityki Rolnej, regionalnej i strukturalnej. W ten sposób mają powstać systemy wsparcia przebudowy sektora rolno-spożywczego oraz obszarów wiejskich, składające się z instrumentów ekonomicznych, organizacyjnych i socjalnych. Wśród instrumentów ekonomicznych, dochodowo-restrukturyzacyjnych, mających zapewnić wsparcie procesów restrukturyzacji i modernizacji rolnictwa oraz przemysłu spożywczego, uwzględniono pomoc dla rolników pracujących w niedogodnych warunkach naturalnych (LFA) oraz ubieganie się o przyznanie funduszy akcesyjnych. Przewidziano także dopłaty do upraw ekologicznych oraz współfinansowanie kontroli prowadzących je gospodarstw. Do grupy instrumentów dochodowo-restrukturyzacyjnych zaliczono także te, które mają na celu realizację zadań związanych z ochroną środowiska i przyrodą. Należą do nich odpowiednie metody produkcji rolnej, zalesienia gruntów rolnych, przeciwdziałanie zanieczyszczeniom (przede wszystkim wód) i ochrona przyrody. Działania mają być koordynowane przez Ministerstwo Środowiska i prowadzone

⁴ *Średniookresowa strategia rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich*, Ministerstwo Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej, Warszawa 1998, s. 6.

na zasadach obowiązujących w UE. Na wstępie mają one przyjąć formę programów podejmowanych na wniosek społeczności lokalnych i stymulowanych przez administrację oraz edukację.

W ramach instrumentów organizacyjnych, w drodze przygotowania do negocjacji i integracji z UE, przewidziano przystosowanie Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa (ARiMR) do wdrażania polityki strukturalnej w odniesieniu do rolnictwa i obszarów wiejskich. W administracji polityki rolnej, strukturalnej i regionalnej mają uczestniczyć Izby Rolnicze. Ponadto, w celu systemowego prowadzenia prac przystosowawczych, wśród 16 grup roboczych na szczeblu ministerialnym powołano grupy do spraw funduszy strukturalnych i rozwoju obszarów wiejskich oraz do spraw rolnictwa i problemów ochrony środowiska w rolnictwie.

Instrumenty socjalne w *Średniookresowej strategii rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich* dzielą się na aktywne i bierne. W pierwszej grupie szczególny nacisk położono na wsparcie wielofunkcyjnego rozwoju wsi, co jest blisko związane z ochroną środowiska. Pomoc przeznaczona na wsparcie infrastruktury i tworzenie nowych miejsc pracy ma pochodzić z budżetów różnych resortów, budżetów regionalnych oraz funduszy przedakcesyjnych i ekologicznych. W strategii zasygnalizowano potrzebę alternatywnych źródeł zarobkowania w strefach ochronnych parków narodowych, rezerwatów przyrody czy parków krajobrazowych, a także w zakresie zalesień gruntów rolnych. Przewidziano także rozwój doradztwa, co może mieć istotne znaczenie dla rolnictwa ekologicznego.

Wśród instrumentów biernych uwzględniono opracowanie systemu rekompensat dla osób rezygnujących z pracy w rolnictwie i system wcześniejszych emerytur dla rolników. Potencjalnie może to mieć zarówno negatywne, jak i pozytywne skutki dla środowiska. Zagrożenia wynikają z zanikania tradycyjnego – stosunkowo przyjaznego środowisku – modelu rolnictwa i powiększania się nowoczesnych wielkoobszarowych farm na wzór zachodnioeuropejski, natomiast szanse zarysowują się w związku z rozwojem funkcji mieszkalnych, kulturowych i rekreacyjnych wsi.

Kolejnym istotnym dokumentem polityki rolnej w Polsce jest *Spójna polityka strukturalna rozwoju obszarów wiejskich i rolnictwa*, opracowana przez Ministerstwo Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej i przyjęta przez Radę Ministrów 13 lipca 1999 r. Rozwija ona rozwiązania na styku polityki rolnej, strukturalnej a nawet w niektórych aspektach ekologicznej. Charakteryzując obszary wiejskie i rolnictwo, w punkcie dotyczącym ich funkcji ekologicznych i stanu środowiska, dokument zwraca uwagę, że rolnictwo z jednej strony jest narażone na niekorzystne skutki ekologiczne wynikające z oddziaływania innych działań gospodarki, a z drugiej – samo w sobie jest źródłem zanieczyszczeń. W związku z tym kompleksowa ochrona zasobów środowiska rolniczego, będąca częścią całościowego programu rozwoju i programów regionalnych, powinna integrować ochronę zasobów ludzkich i ochronę środowiska rolniczego, w tym ochronę gleby i róż-

norodności biologicznej, gospodarkę wodną, planowanie przestrzenne, zalesienia i zadrzewienia oraz rolnictwo ekologiczne⁵. Jednym z trzech podstawowych elementów, stanowiącym według dokumentu integralną część polityki strukturalnej rozwoju obszarów wiejskich i rolnictwa, jest kształtowanie warunków rozwoju zrównoważonego na obszarach wiejskich oraz ochrona zasobów środowiska naturalnego wraz z wiejskim dziedzictwem kulturowym. Jako konieczność przedstawiono wprowadzenie (zgodnych z regulacjami unijnymi) aktów prawnych o charakterze nakazowo-zakazowym w zakresie korzystania z zasobów naturalnych, dopuszczalnych norm zanieczyszczenia czy sposobów zagospodarowania odpadów. W wyniku ich funkcjonowania ma nastąpić realizacja zadań, które poza poprawą stanu środowiska i związanego z tym podniesienia walorów krajobrazowo-przyrodniczych wsi dotyczą możliwości nowych kierunków rozwoju gospodarstw rolnych i dodatkowych miejsc pracy. Poza tym położenie większego nacisku na ochronę środowiska w reformowanej polityce rolnej doprowadzi do rozwiązania problemów obszarów podlegających marginalizacji i zmiany struktury produkcji na terenach zanieczyszczonych – z nakierowanej na cele spożywcze na przemysłową. Działania mające do tego doprowadzić podzielono na cztery grupy:

- wsparcie realizacji inwestycji służących poprawie stanu środowiska naturalnego. W tym przypadku w celu ochrony wód przewidziano dotacje na pokrycie części kosztów rozbudowy i renowacji urządzeń utylizacji ścieków bytowych oraz przechowywania nawozów organicznych i kiszzonek, co ma według dokumentu zostać prawne usankcjonowane ustawą o nawozach i nawożeniu (co nastąpiło). Dofinansowane mają zostać także działania związane z ochroną gleb, na rzecz małej retencji wodnej i zachowania walorów krajobrazowych oraz dziedzictwa kulturowego wsi;
- wsparcie (dotacje celowe) dla rolników stosujących metody produkcji rolniczej służące ochronie środowiska. Mają one polegać przede wszystkim na rekompensatach różnic w dochodach i dodatkowych kosztów poniesionych w związku z praktykowaniem działalności przyjaznej środowisku. W szczególności dotyczy to rolników gospodarujących na obszarach chronionych, terenach o mniej korzystnych warunkach do produkcji rolnej (LFA), gospodarstw ekologicznych, integrowanych oraz rolników hodujących zagrożone gatunki zwierząt oraz roślin i stosujących energooszczędne, przyjazne środowisku maszyny i urządzenia.
- wsparcie dla rolników zalesiających grunty rolne jest związane z „Krajowym programem zwiększenia lesistości” do 2000 r. i obejmuje przede wszystkim ziemie o niskiej przydatności dla produkcji rolnej przekazywane przez Agencję Rolną Własności Rolnej Skarbu Państwa Państwowemu Gospodarstwu Leśnemu Lasy Państwowe. Zaplanowano także uzupełnienie programu przez usta-

⁵ *Spójna polityka strukturalna rozwoju obszarów wiejskich i rolnictwa*, Ministerstwo Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej. Przyjęta przez Radę Ministrów 13 lipca 1999, s. 19.

wowe zapewnienie dotacji dla gospodarstw zalesiających grunty prywatne, zgodnie z priorytetami „Narodowego programu przygotowania do członkostwa w UE”. Realizacja programu ma umożliwić alternatywne wykorzystanie gruntów o niskim potencjale produkcyjnym, uzyskanie dodatkowych dochodów rolnikom (dofinansowanie zasadzeń pielęgnacji, rozbudowy infrastruktury leśnej oraz w długofalowej perspektywie produkcja drewna);

- działania szkoleniowe i demonstracyjne. Tematyka projektów szkoleniowych i pokazowych ma dotyczyć popularyzacji Kodeksu dobrych praktyk rolniczych, zagrożeń dla środowiska i kultury wsi wynikających z gospodarki rolnej, sposobów przeciwdziałania nieprawidłowej gospodarki nawozowej, wzbogaceniu różnorodności biologicznej oraz metod gospodarowania przyjaznych środowisku.

Dokument określa również ramy instytucjonalne oraz finansowanie rozwoju obszarów wiejskich i rolnictwa, a także ocenę wpływu środków polityki na środowisko naturalne. Podkreślono, że działania ekologiczne są elementem jednego z trzech podstawowych elementów strategii – kształtowania warunków zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich – i jako środki polityki strukturalnej będą miały korzystny wpływ na stan środowiska. Wszelkie wcześniej wymienione działania będą uzupełniane przez rozwój infrastruktury technicznej (kanalizacja, gospodarka wodna, gospodarka odpadami, przyjazne środowisku systemy grzewcze) oraz infrastruktury społecznej (placówki oświatowe, edukacyjne, kulturalne, rekreacyjno-sportowe, turystyczne). Poza tym z częściowych programów restrukturyzacji i modernizacji rolnictwa mają być eliminowane elementy niekorzystne dla środowiska (np. w programie scalania gruntów). Eliminowane są również środki wsparcia dla działalności niekorzystnej dla środowiska. Przedsięwzięcia na szczeblu lokalnym i regionalnym mają być podporządkowane kompleksowemu programowi eko-rozwoju.

Innym dokumentem istotnym dla polityki rolnej jest *Pakt dla rolnictwa i obszarów wiejskich*, przyjęty przez Rząd RP 1 września 2000 r. Niestety, ostatecznie nie został on podpisany przez zainteresowane strony i nie wszedł w życie. Niezależnie od tego należy zwrócić uwagę na niektóre jego zapisy. Wyznaczał on m.in. bardziej szczegółowo priorytety polityki rolnej i podkreślał potrzebę szerszego niż tylko rolnicze wykorzystania obszarów wiejskich. W tym aspekcie opierał się na 45 inicjatywach ujętych w czterech filarach:

- **Wspieranie rolnictwa i jego otoczenia.** Pierwszy filar paktu określał wszelkiego rodzaju działania prowadzone w ramach polityki rolnej dostosowanej do WPR. W kontekście ochrony środowiska obejmował jedynie wspieranie produkcji żywności ekologicznej i inwestycji związanych z modernizacją gospodarstw⁶.
- **Rozwój przedsiębiorczości i tworzenie pozarolniczych miejsc pracy.** Drugi filar pośrednio odnosił się do problemów ekologicznych. W związku z tendencją do ograniczania miejsc pracy w rolnictwie wyrażał potrzebę rozwoju bazy

⁶ *Pakt dla rolnictwa i obszarów wiejskich*, www.minrol.gov.pl.

turystycznej i agroturystyki oraz sieci usług i drobnej wytwórczości. Przekształcenia obszarów wiejskich miałyby się opierać na kulturowym dziedzictwie wsi oraz uwzględniać infrastrukturę zabytkową obszarów wiejskich.

- **Wspieranie kompleksowej polityki społecznej wobec wsi i rolnictwa oraz rozwój otoczenia cywilizacyjnego obszarów wiejskich.** Trzeci filar nie uwzględniał działań związanych z ochroną środowiska.
- **Instytucjonalizacja partnerstwa i dialogu społecznego w sprawach wsi i rolnictwa.** Działania w ramach czwartego filaru miałyby służyć przygotowaniu wsi i rolnictwa do uczestnictwa w strukturach Unii Europejskiej i zapobieganiu konfliktom społecznym, które mogą wynikać z trudności związanych z modernizacją i restrukturyzacją rolnictwa.

Dla ochrony środowiska znaczenie mógł mieć pierwszy filar paktu. Przewidziane w nim działania miały być dostosowane do zmieniającej się WPR – od podtrzymywania cen produktów rolnych do wsparcia dochodów rolniczych w zakresie płatności z programów rozwoju wsi i funduszy strukturalnych. Tempo ich prowadzenia zależy jednak od wysokości środków z budżetu państwa, sprawności funkcjonowania administracji i instytucji płatniczych niezbędnych do administrowania środkami wsparcia.

W ramach różnic między polską i wspólnotową polityką rolną w pakcie wymieniono m.in. stosowanie w UE dopłat do hektara upraw w gospodarstwach, które przedstawiają się lub stosują ekologiczne metody produkcji. Spośród związanych z tym instrumentów WPR w Polsce stosuje się już wsparcie rolników gospodarujących na terenach o trudnych warunkach dla produkcji rolniczej (LFA). Wśród podjętych dotychczas działań dostosowawczych podkreślono przede wszystkim przygotowanie ARiMR do realizacji programów pomocy przedakcesyjnej przed uzyskaniem członkostwa. Po uzyskaniu członkostwa, według paktu, agencja miała dokonywać transferów z Europejskiego Funduszu Gwarancji i Orientacji (EAGGF), w celu stosowania instrumentów WPR i polityki strukturalnej na zasadach obowiązujących w UE, w tym z tzw. środków towarzyszących (*Accompanying Measures*) – programów rolno-środowiskowych, programu wcześniejszych emerytur rolniczych (rent strukturalnych), programu zalesiania gruntów rolnych oraz dokonywania płatności z tytułu prowadzenia gospodarki rolnej na tzw. obszarach o mniej korzystnych warunkach oraz na obszarach o ograniczeniach wynikających ze względów środowiskowych. Zaplanowano realizację pilotowych programów rolno-środowiskowych i zalesień w ramach programu SAPARD. Po akcesji środki towarzyszące miały być stosowane na znacznie większą skalę. Niestety, doświadczenia pierwszych lat członkostwa wskazują na brak realizacji części tych zamierzeń. ARiMR dotychczas koncentruje się na płatnościach bezpośrednich, a w niewielkim stopniu wdraża instrumenty towarzyszące. Niewątpliwie jedną z przyczyn jest rezygnacja z zaplanowanych w ramach programu SAPARD pilotowych programów rolno-środowiskowych. W wyniku tego ani rolnicy, ani sama agencja nie przygotowali się do wdrażania tych instrumentów po akcesji.

W wymiarze praktycznym we wdrażaniu działań zaplanowanych w uprzednio opisanych dokumentach istotne znaczenie będą miały programy wykorzystania środków pomocowych UE. Pierwszy z nich – SPO „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich” dotyczy alokacji z Sekcji Orientacji EAGGF⁷. Program stanowi podstawę realizacji osi 4 *Przekształcenia strukturalne w rolnictwie i rybołówstwie, rozwój obszarów wiejskich*, jednej z pięciu osi Narodowego Planu Rozwoju (NPR). Zawiera trzy priorytety, z których każdy ma związek z ochroną środowiska:

- 1) wspieranie zmian i dostosowań w rolnictwie,
- 2) zrównoważony rozwój obszarów wiejskich,
- 3) rozwój i dostosowanie do norm WE przetwórstwa artykułów rolnych.

Realizacja pierwszego priorytetu ma doprowadzić do wzmocnienia konkurencyjności gospodarstw i kształtowania produkcji w zgodzie z wymogami rynku. Priorytety dzielą się na działania, które określają bardziej szczegółowe kierunki wykorzystania wsparcia UE. Nastąpi to dzięki pomocy inwestycyjnej w zakresie dostosowania do standardów UE. Inicjatywy ekologiczne mogą być realizowane w ramach następujących działań.

Działanie 1 – Inwestycje w gospodarstwach rolnych. Obejmują one projekty inwestycyjne, związane z modernizacją gospodarstw rolnych, m.in. przez spełnienie wymogów w zakresie norm sanitarno-higienicznych, ochrony środowiska i warunków utrzymania zwierząt. W tym kontekście wsparcie ma polegać na przyznawaniu pomocy finansowej na zakup lub instalację maszyn i urządzeń do produkcji rolnej oraz magazynowania. Może to mieć istotne znaczenie dla ograniczenia emisji azotanów z rolnictwa, co jest największym problemem ekologicznym tego działu gospodarki. W tym przypadku potrzebna jest budowa urządzeń niezbędnych do prawidłowej gospodarki nawozami naturalnymi – odchodami zwierząt hodowlanych. Szacuje się, że koszty tego typu rozwiązań w skali kraju wyniosą ok. 3 mld euro. Alokacja przewidziana na działanie 1 może pokryć jedynie część tej kwoty, jednak powinna być ważnym źródłem finansowania, szczególnie w perspektywie kilkunastu lat potrzebnych do spełnienia wymogów dyrektywy azotanowej. Istotne znaczenie ma wymóg mówiący, że po realizacji planowanej inwestycji gospodarstwo osiągnie standardy w zakresie ochrony środowiska, higieny i utrzymania (dobrostanu) zwierząt. Adresaci pomocy muszą spełniać minimalne standardy ochrony środowiska lub doprowadzić do ich spełnienia w wyniku realizowanej inwestycji. Obecnie w UE gospodarstwa starające się o wsparcie muszą je spełniać, zanim pomoc zostanie im przyznana, a więc regulacja sprzyja efektywności absorpcji środków przez polskich rolników⁸.

⁷ Uzupełnienie sektorowego programu operacyjnego „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego i modernizacja sektora żywnościowego i rozwój obszarów wiejskich” Projekt, Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi, Warszawa 2003, s. 93.

⁸ Sektorowy program operacyjny „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego i modernizacja sektora żywnościowego i rozwój obszarów wiejskich”. Projekt, Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi, Warszawa 2003.

Działanie 2 – Ułatwienie startu młodym rolnikom – ma na celu głównie przejmowanie gospodarstw przez młodych rolników i ułatwianie ich modernizacji. W aspekcie ochrony środowiska wsparcie inwestycji będzie dotyczyć takich samych inicjatyw, jak działanie 1. Wiąże się też z podobnymi wymogami.

Działanie 3 – Szkolenia zawodowe – ma na celu wsparcie odpowiednich instrumentów szkoleniowych dotyczących korzystania ze środków pomocy strukturalnej, instrumentów WPR oraz wszelkich informacji potrzebnych do prowadzenia nowoczesnego gospodarstwa rolnego. Dotyczy m.in. „instrumentów towarzyszących” WPR (zwłaszcza realizacji programów rolno-środowiskowych) oraz ochrony środowiska, krajobrazu i zachowania dziedzictwa kulturowego wsi.

Działanie 4 – Wsparcie doradztwa rolniczego – 50 mln euro, w tym 40 mln z EAGGF – również może mieć istotne znaczenie dla ochrony środowiska. Obejmuje doradztwo publiczne i prywatne w zakresie przygotowania projektów przedsięwzięć w ramach programów rozwoju obszarów wiejskich oraz upowszechniania wiedzy na temat respektowania dobrych praktyk rolniczych.

Działanie 5 – Scalanie gruntów – może mieć różny wpływ na stan środowiska. Z jednej strony, jeśli będzie się wiązać z powstawaniem uprzemysłowionych farm, spowoduje wszelkie negatywne skutki, jakie z tego wynikają (zanieczyszczenie wód, zniekształcenie krajobrazu, degradacja bioróżnorodności). Z drugiej strony, dostosowanie granic nieruchomości do systemu urządzeń melioracji wodnych, dróg oraz rzeźby terenu może ograniczyć proces erozji gleb. Wsparcie będzie obejmowało opracowywanie i realizację projektów scalenia, sporządzenie odpowiedniej dokumentacji geodezyjno-prawnej i zagospodarowanie poscaleniowe.

Działanie 6 – Gospodarowanie rolniczymi zasobami wodnymi – obejmuje przede wszystkim inwestycje z zakresu melioracji: projekty związane z budową i modernizacją urządzeń regulacyjnych, przeciwpowodziowych i innych, które mają korzystnie wpłynąć na poprawę stosunków wodnych.

W ramach priorytetu 2, który w całości odnosi się do koncepcji zrównoważonego rozwoju, w aspekcie bezpośrednich działań w dziedzinie ochrony środowiska warto zwrócić uwagę na *działanie 3 – Rozwój i ulepszenie infrastruktury technicznej związanej z rolnictwem*. Realizowane w ramach tego działania indywidualne projekty będą miały charakter uzupełniający w stosunku do inwestycji o większej skali, współfinansowanych ze środków ERDF – Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego. W zakresie ochrony środowiska istotne są plany budowy lub modernizacji indywidualnych systemów zaopatrzenia w wodę wraz z uzdatnianiem, lokalnych lub indywidualnych systemów kanalizacyjnych czy urządzeń zaopatrzenia w energię, w tym ze źródeł odnawialnych. Beneficjentami mogą być osoby fizyczne lub prawne, które zamieszkują tereny wiejskie lub prowadzą tam działalność gospodarczą lub rolniczą.

Równoległe transfery o charakterze ekologicznym będą przysługiwać w wyniku wdrażania „instrumentów towarzyszących” WPR. Dotyczy to tzw. II filaru –

Rozwoju Obszarów Wiejskich. Przygotowanie i wdrożenie omawianych instrumentów w latach 2004-2006 ma nastąpić przez realizację obejmującego teren całej Polski Planu Rozwoju Obszarów Wiejskich (PROW). W założeniu powinien być on spójny z innymi programami strukturalnymi, w tym zwłaszcza z SPO „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego i rozwój obszarów wiejskich”⁹. Dwa podstawowe cele PROW to poprawa konkurencyjności gospodarki rolno-żywnościowej i zrównoważony rozwój obszarów wiejskich. Osiągnięcie tych celów planu ma nastąpić przez wdrożenie czterech priorytetów:

1. Zwiększenia efektywności ekonomicznej gospodarstw rolnych (realizacja celu pierwszego dzięki zastosowaniu rent strukturalnych, wsparcia dla gospodarstw niskotowarowych oraz wsparcia dla grup producentów).
2. Wyrównywania szans rozwoju obszarów wiejskich (wsparcie rolników na obszarach LFA).
3. Ochrony środowiska i zachowania walorów przyrodniczych obszarów wiejskich (programy rolno-środowiskowe, dostosowanie gospodarstw do standardów UE).
4. Zwiększenia lesistości kraju (zalesianie gruntów rolnych).

Dla ochrony środowiska istotne znaczenie będą miały priorytety 2, 3, 4, a szczególnie zaplanowane w ramach priorytetu 3 programy rolno-środowiskowe. Polegają one na przyznaniu dodatkowych płatności rolnikom, którzy spełniając podstawowe standardy ochrony środowiska, podejmują się określonych działań na rzecz zachowania bioróżnorodności i tradycyjnego krajobrazu wsi oraz ochrony wód i gleb. Oprócz tego instrumentu planuje się także wsparcie obszarów o niekorzystnych warunkach gospodarowania LFA i programy zalesień gruntów rolnych.

4. Zakończenie

Problemy ochrony środowiska i kierunki ich rozwiązywania, zarysowane w przedstawionych dokumentach, sformułowano prawidłowo, jednak nie dotyczy to wszystkich programów w równym stopniu. Poza tym niektóre z nich nie zawierają rozwiązań adekwatnych do istotnych problemów ekologicznych. W *II polityce ekologicznej państwa* w zbyt odległej perspektywie postuluje się uregulowanie polityki ograniczania emisji azotanów pochodzenia rolniczego (w latach 2010-2025) i wdrażania sieci NATURA 2000 (do 2010 r.). Tymczasem konieczność znacznie szybszych działań wynika z zobowiązań akcesji do UE. W *Średniookresowej strategii rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich* słusznie z ekologicznego punktu widzenia odniesiono się do wielofunkcyjnego rozwoju obszarów wiejskich, jednak brakuje w niej planów wdrażania najważniejszego instrumentu realizacji – progra-

⁹ PROW i SPO „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego i rozwój obszarów wiejskich” mają te same cele główne.

mów rolno-środowiskowych. W *Spójnej polityce strukturalnej rozwoju obszarów wiejskich i rolnictwa*, która zawiera bardziej szczegółowe rozwiązania, przewidziano dofinansowanie tych programów (a także zalesień gruntów rolnych i infrastruktury niezbędnej do redukcji emisji azotanów), jednak w późniejszym *Pakcie dla rolnictwa i obszarów wiejskich* tych zagadnień nie rozwinięto. Odniesiono się jedynie do rozwoju produkcji żywności ekologicznej i modernizacji gospodarstw. Świadczy to o niespójności w programowaniu polityki – kolejno przyjmowane dokumenty powinny rozwijać przyjęte wcześniej założenia i zawierać bardziej szczegółowe rozwiązanie w danego problemu. Takie szczegółowe projekty działań ochrony środowiska (na wzór odpowiedników unijnych) zawarto dopiero w programach wykorzystania wsparcia UE.

Niewątpliwym mankamentem PROW jest jednak niejednoznacznie podejście do najważniejszego instrumentu – programów rolno-środowiskowych. W kolejnych wersjach dokumentów albo nie określano zakresu ich realizacji albo zakres ten zmieniano z kilku do kilkudziesięciu procent użytków rolnych. Zważywszy, że nie zdołano nawet uruchomić pilotowych programów w ramach SAPARD, można uznać, że plany na razie pozostaną jedynie w teorii. Wdrożenie programów rolno-środowiskowych w szerokim zakresie pozwoliłoby uniknąć wielu problemów ekonomicznych i ekologicznych, jakie dotknęły europejskie rolnictwo w wyniku nadmiernego wsparcia produkcji (nadprodukcja, nadmierne koszty finansowania WPR, zanieczyszczenie wód i gleb, degradacja krajobrazu wsi i bioróżnorodności). Nastąpiłoby to przy wykorzystaniu istniejącego potencjału polskiej wsi bez radykalnych zmian w strukturze agrarnej. Można uznać, że polskie rolnictwo jest bliskie modelowi, do jakiego UE będzie dążyć przez reformę CAP (tzw. *europejski model rolnictwa*). Niewątpliwie powinno to iść w parze ze stymulowaniem wielofunkcyjnego rozwoju obszarów wiejskich¹⁰. Założenia PROW można uznać za właściwe, jednak jednym z jego mankamentów jest brak konkretnych planów dotyczących sieci NATURA 2000. Największym problemem wykonania planu będą duże trudności w ich praktycznej realizacji.

Ocena środowiskowa, która została przeprowadzona w stosunku do całego NPR, w tym także dla SPO „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego i rozwój obszarów wiejskich”, pozytywnie odnosi się do programu, jednakże wskazuje pewne słabe strony. Dotyczą one przede wszystkim (podobnie jak dla PROW) braku umieszczenia celów ekologicznych oraz odniesień do sieci NATURA 2000. Większość działań omawianego programu operacyjnego uwzględnia możliwości realizacji przedsięwzięć ekologicznych. Obecnie nie wiadomo jednak, jaka część alokacji faktycznie zostanie przeznaczona na działania ochrony środowiska. Zależy

¹⁰ M. Adamowicz, *Koncepcje zintegrowanego, zrównoważonego i wielofunkcyjnego rolnictwa w polityce rozwoju wsi*, [w:] *Integracja problemów środowiskowych i teorii zrównoważonego rozwoju w systemie zarządzania przedsiębiorstwem*, Politechnika Białostocka, Białystok 2005.

to przede wszystkim od woli i skuteczności instytucji wdrażających program, czyli od Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi (MRiRW) i ARiMR. Ponadto, bardzo ważna będzie rola beneficjentów, a szczególnie ich możliwości finansowych.

W związku z tym można uznać, że założenia dokumentów ramowych polityki rolnej i ekologicznej są w omawianym kontekście racjonalne, jednak należałoby je nieco zmodyfikować, tak aby były w większym stopniu przystosowane do właściwego uczestnictwa w WPR. Należałoby zwrócić większą uwagę na wykorzystanie unijnego wsparcia, które powinno być ukierunkowane na wdrażanie w jak największym stopniu instrumentów polityki strukturalnej w rolnictwie. Da to nie tylko korzyści ekologiczne, lecz także pozwoli na poprawę skuteczności absorpcji funduszy UE w perspektywie długookresowej.

Literatura

- Adamowicz M., *Koncepcje zintegrowanego, zrównoważonego i wielofunkcyjnego rolnictwa w polityce rozwoju wsi*, [w:] *Integracja problemów środowiskowych i teorii zrównoważonego rozwoju w systemie zarządzania przedsiębiorstwem*, Politechnika Białostocka, Białystok 2005.
- Kociszewski K., *Zanieczyszczenia emitowane przez polskie rolnictwo i możliwości ich ograniczania w warunkach integracji europejskiej*, [w:] *Teraźniejszość i przyszłość ekorozwoju w Polsce*, red. G. Dobrzański, Wydawnictwo Politechniki Białostockiej, Białystok 2002.
- Liro A., *Ochrona środowiska w rolnictwie*, Fundacja Pomocy dla Rolnictwa (FAPA), Warszawa 2000.
- Michna W., *Bezpieczeństwo żywnościowe i polityka rolna Polski na przełomie XX i XXI wieku*, Wyd. Fundacja im. Friedricha Eberta w Polsce, Warszawa 1992.
- Pakt dla rolnictwa i obszarów wiejskich*, www.minrol.gov.pl.
- Polska 2025: długookresowa strategia trwałego i zrównoważonego rozwoju*, Rada Ministrów, Warszawa 2000.
- II polityka ekologiczna państwa*, Ministerstwo Środowiska, Warszawa 2001.
- Sektorowy program operacyjny „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego i modernizacja sektora żywnościowego i rozwój obszarów wiejskich”*. Projekt, Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi, Warszawa 2003.
- Spójna polityka strukturalna rozwoju obszarów wiejskich i rolnictwa*, Ministerstwo Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej. Przyjęta przez Radę Ministrów 13 lipca 1999.
- Średniookresowa strategia rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich*, Ministerstwo Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej, Warszawa 1998.
- Uzupełnienie sektorowego programu operacyjnego „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego i modernizacja sektora żywnościowego i rozwój obszarów wiejskich”* Projekt, Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi, Warszawa 2003.
- Zdanowicz A., *Środki towarzyszące wspólnej polityki rolnej UE*, „Problemy Integracji Rolnictwa” 1998 nr 1.

POLISH AGRICULTURAL POLICY IN THE CONTEXT OF ENVIRONMENT PROTECTION

Summary

The paper deals with strategic documents of agricultural and ecological policies in the context of solutions concerning environment protection in agriculture. Problems of environment pollution arising from agriculture implicate proper policy as far as both protection of the Baltic Sea and requirements connected with accession to the European Union are concerned. The study purpose is the appraisal of so far implemented environment protection programs within agricultural policy. The appraisal was carried out in the context of leading in the most important instruments – agri-environmental measures and delimitation of areas sensitive to nitrogens from agriculture. The documents include realization plans but they are too general and have some deficiencies. In some cases they are not coordinated.

Dr Karol Kociszewski jest pracownikiem Katedry Ekonomii Ekologicznej Akademii Ekonomicznej we Wrocławiu.